

УДК 81'42:811.161.2'38

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.4.7>

Л. П. ЮЛДАШЕВА

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: lalimduyl@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6561-8827>

ІМПЛІЦИТНИЙ КОНТРАСТ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ВІЙНИ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено опису імпліцитного контрасту як однієї з провідних когнітивно-прагматичних стратегій сучасної української поезії війни. На відміну від експліцитного контрасту, що спирається на марковані опозиції (антитеза, оксиморон, протиставні конектори), імпліцитний контраст проаналізовано як конфлікт значень, який не вербалізується безпосередньо, але виявляється за допомогою підтекстових зіткнень смислових полів, інтонаційних деформацій, порушення фреймових очікувань, інверсію культурних сценаріїв.

Мета статті – теоретично окреслити поняття імпліцитного контрасту в сучасній українській поезії війни, визначити його місце в системі контрастивних засобів, описати когнітивні, семантичні, прагматичні й інтонаційні механізми формування прихованих опозицій. Теоретичну основу дослідження становлять праці з прагматики (Г. Грайс, Д. Карстон, Л. Хорн, С. Репп), когнітивної лінгвістики (Ч. Філмор, Дж. Лакофф, Р. Ленгакер, Ж. Фокон'є, М. Тернер), когнітивної поетики й теорії дискурсу (П. Стоквелл, М. Гевінс, Дж. Гіора). У методологічному плані стаття спирається на поєднання фреймового аналізу, теорії імплікатур та імплітур, концепції доменів і культурних сценаріїв, а також на когнітивно-поетичний підхід, що враховує інтерпретаційну роль читача як носія культурної пам'яті. На матеріалі сучасної української воєнної лірики простежено, як формується імпліцитний контраст внаслідок невідповідності між денотативним і контекстуальним значенням (*визволяти* як евфемізм руйнування), зіткненням протилежних доменів (*літо без літа, дім як війна, «велика» держава – «огидна пляма»*), інтонаційним фальцем (*урочистий ритм – злочинний зміст*), порушенням масштабів (*зорі – присмак цигарок*), інтертекстуальними ефектами (*глаголом палити серця*). Простежено, як імпліцитний контраст у поезії війни розгортається в просторі когнітивних доменів, фонових знань та емоційної пам'яті, моделюючи смислову правду травматичного досвіду, який не піддається прямому номінуванню.

Ключові слова: імпліцитний контраст, прихована опозиція, когнітивна лінгвістика, прагматика, фреймовий аналіз, воєнна поезія, культурні сценарії.

Поставлення проблеми. У сучасній поезії формується нова мовленнєва парадигма, у якій поєднується експліцитна, відкрито маркована опозиційність і моделі прихованої конфліктності, які виявляються на рівні підтексту, імпліцитної семантики, інтонаційної деформації та фреймової інконгруентності. Досвід війни, радикально травматичний, трансформує механізми мовної репрезентації. У мовленні, яке постає в умовах екзистенційної загрози, пряме номінування часто поступається місцем імпліцитним значенням, недомовкам, смисловим лакунам, де сказане і несказане співфункціують в емоційно-когнітивному просторі. На відміну від експліцитного контрасту, який передбачає чітке лінгвальне маркування протиставлення (антитеза, оксиморон, протиставні конектори тощо), імпліцитний контраст функціє там, де опозиція не вербалізована безпосередньо, але

виявляється завдяки підтекстовим конфліктам смислових полів, інтонаційним й ритмічним змінам. В імпліцитному контрасті протилежні значення не названі, але виникають у процесі реконструкції та інтерпретації читачем, який помічає конфлікт у перерваності висловлення, у культурних сценаріях, у порівнянні очікуваної норми й травматично зміненої реальності, під впливом фонових знань про війну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці імпліцитний контраст і приховані опозиції проаналізовано в різних аспектах. У прагматиці та теорії дискурсу імпліцитні контрастивні відношення представлені в працях С. Репп [Repp, 2009; 2016], яка досліджує контраст як інформаційно-структурну категорію, акцентуючи увагу на тому, що опозиція може бути не маркованою формально, але відновлюваною за допомогою пресупозиції

та інференції. У межах теорії імпліцитних дискурсивних зв'язків Е. Пілтер і А. Ненкова [Pitler & Nenkova, 2009] аналізують контраст як когнітивний злам між сегментами тексту. Дослідження з теорії когнітивних опозицій та концептуальних конфліктів Дж. Лакоффа [Lakoff, 1987] представляє приховані концептуальні зіткнення як джерело нових сенсів. У сучасній когнітивній поетиці поняття *covert opposition*, *implicit polarity* та *submerged contrast* розроблено в студіях П. Стоквелла [Stockwell, 2017] та Дж. Гавінса [Gavins, 2007]. Усі дослідження засвідчують, що імпліцитний контраст – складна когнітивно-прагматична стратегія.

У цьому контексті українська воєнна поезія стає полем, де приховані опозиції формують глибинний смисловий каркас. Прихована опозиція – це внутрішній когнітивний злам у зоні очікувань, фреймових конфігурацій, культурної пам'яті та афективних механізмів. Якщо експліцитний контраст орієнтований на чіткі маркери, то імпліцитний контраст виникає як наслідок фреймової неузгодженості.

Мета статті – теоретично окреслити поняття імпліцитного контрасту в сучасній українській поезії війни, визначити його місце в системі контрастивних засобів, описати когнітивні, семантичні, прагматичні й інтонаційні механізми формування прихованих опозицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні українські поети, опинившись у ситуації граничного досвіду, створюють тексти, у яких імпліцитний контраст стає одним із провідних механізмів фіксації травми. Його наукове осмислення є необхідним не лише для розвитку української лінгвістики, а й для глибшого розуміння того, як мова відгукується на досвід нації, що переживає війну. У сучасній лінгвістиці імпліцитність кваліфікують як один із базових механізмів творення сенсу, що функціонує як спосіб конструювання значення завдяки прихованим, непрямим заданим смисловим зв'язкам. У прагматиці це явище докладно описане в межах теорії імплікату [Grice, 1975], теорії скалярної імплікатури й контрастивного підсилення [Horn, 1989; Levinson, 2000], експліцитурі й імпліцитурі [Carston, 2002], а також у теорії релевантності [Sperber & Wilson, 1995], де імпліцитне значення постає центральною когнітивною ознакою висловлення.

У когнітивній лінгвістиці імпліцитні структури презентують із використанням понять фрейми [Fillmore, 1982], прототипи і категоризації [Rosch, 1978], ментальні простори та концептуальний блендинг [Fauconnier & Turner, 2002]. В усіх цих теоріях імпліцитність – це не приховування змісту, а спосіб його організації, коли значення виникає завдяки напрузі між очікуванням і реалізацією, між активованим фреймом і тим, що виходить за його межі. У західній лінгвістиці найближчими до поняття імпліцитного контрасту є концепції *implicit polarity* [Horn, 2010], *covert opposition* [Israel, 2011], *default expectations violation* [Giora, 2003], а також концепти *backgrounded contrast* у когнітивній поетиці [Stockwell, 2002].

У поезії війни імпліцитний контраст часто розгортається внаслідок конфлікту між очікуваною семантикою слова і тією, яку задає контекст. У фрагменті *Знов арналит. Знов п'яна москальня / Нас «визволяє», рве штурвал на себе. / Та хлопці вцілили – скінчилася «гульня», / І «ас» погас, і тиша – на пів неба* (О. Слоньовська). Імпліцитний контраст ґрунтований переважно на семантичному зсуві, інтонаційному переломі та зіткненні культурних фреймів, але без прямої експлікації. Основним осередком прихованої опозиції є дієслово *визволяє*. Імпліцитний контраст тут виявляється у відсутності реального збігу між денотативним і фактичним значенням слова. Денотативно *визволити* належить до позитивного семантичного поля: це дія, пов'язана з порятунком, допомогою, звільненням від небезпеки. У культурній традиції, особливо в радянському дискурсі, слово *визволити* функціонує як елемент героїчного міфу, що позначає справедливість, визвольну місію, моральну вищість суб'єкта дії. Вербальна форма *нас визволяє* за своєю поверхневою структурою ніби передбачає суб'єкта, який рятує, підтримує, забезпечує безпеку. Проте реальна ситуація, змальована в тексті, перебуває у повній протилежності до цього фрейму. Слова *арналит, п'яна москальня, рве штурвал, гульня, ас погас* вибудовують семантичний простір насильства, деструкції, безвідповідальності, варварської війни. *Визволення* тут не назване брехнею, не подане через заперечення, не протиставлене відкрито. Воно існує як слабе відлуння пропагандистського штампу,

який накладається на абсолютно протилежну, жадливу реальність. Саме це накладання і створює імпліцитний контраст: не між двома формулами в тексті, а між очікуваним значенням слова у мовній свідомості та тим, що реально відбувається у ситуації. Лапки – це засіб іронічного дистанціювання, яке активує механізм імпліцитного контрасту: читач сам реконструює глибокий розрив між офіційною, декларованою дією (*визволяти*) та фактичною дією (*вбивати, руйнувати, атакувати*). Завдяки цьому формується прихована опозиція між денотативним і контекстуальним значенням слова. Наступні рядки (*Та хлопці вцілили – скінчилася «гуляня», / І «ас» погас*) – поглиблюють імпліцитний контраст: суб'єкт, який *визволяє*, миттєво перетворюється на нікчемного *аса*, що гине у цьому *визволенні*. Семантика краху псевдовеличі, що розгортається через падіння з позиції самопроголошеного *визволителя* до значення *аса*, який *погас*. Слово *визволяє* стає центром прихованого конфлікту між міфом і дійсністю, між пропагандистською самопрезентацією і реальною поведінкою агресора, між денотативним і фактичним значенням. Саме тому цей контраст є імпліцитним: текст не формує антитези, але в його інтонаційному та семантичному плані вимальовується напруга, яку читач немично відчуває – як зіткнення двох світів, що не можуть співіснувати без внутрішнього вибуху значення. Імпліцитний контраст у поетичному мовленні набуває особливої сили там, де текст здійснює непомітне перемикавання семантичних доменів – концептуальних зон, які організують досвід. За Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [Lakoff & Johnson, 1980], домени структурують метафоричне мислення; за Р. Лангакером [Langacker, 1987], вони визначають когнітивний простір, у межах якого інтерпретовано значення. У сучасній українській військовій поезії імпліцитний контраст часто формується не в зіставленні слів, а саме в перемиканні таких доменів, причому перемиканні неочевидному, не підкресленому, але достатньо різкому, здатному викликати смислову напругу.

Аналіз імпліцитного контрасту вимагає методології, що виходить за межі традиційних стилістичних описів і спирається на синтез когнітивної лінгвістики, прагматики та поетичної семантики. Виявлення прихованих опозицій

у поетичному мовленні можливе лише за умови врахування трьох взаємопов'язаних параметрів: 1) фреймової організації значення; 2) механізмів імпліцитного смислотворення; 3) інтерпретативної участі читача як носія культурної пам'яті. Саме така триєдина методологія дає змогу реконструювати не лише поверхневу структуру поетичного висловлення, а й ті внутрішні семантичні злами, що формують контраст без його експлікації.

Першим методологічним принципом є аналіз фреймових очікувань. У термінах Ч. Філмора [Fillmore, 1982] та М. Мінського [Minsky, 1975] фрейм становить структуру фонових знань, яка автоматично актуалізується під час сприйняття слова. Одним із таких доменів є домен звичності / стабільності, активований у висловленнях на кшталт *Перше літо без літа. / Весна без весни* (К. Лук'яненко). Так, слова *літо*, *весна* несуть за собою фрейм тепла, сонця, циклічності. У військовій поезії саме ці фрейми стають об'єктом руйнування. Метод фреймового аналізу уможливило фіксування не протиставлених мовних одиниць, а зіткнення фреймової норми з досвідом її руйнування – так виявляється контраст без видимої антитези. В аналізованій конструкції імпліцитний контраст виникає між доменом природного, стабільного, циклічного й доменом аномального порушення, де сама природність стала неможливою. Домени змінюються без жодних опозиційних маркерів, але читач фіксує глибинний конфлікт між *літом* як концептом і *літом* як неможливістю цього концепту.

Другий методологічний принцип пов'язаний із прагматичним описом імпліцитних значень. У теорії релевантності [Sperber & Wilson, 1995] імпліцитне значення постає результатом інференції, тобто когнітивного висновку, який робить реципієнт, зіставляючи висловлення з контекстом і знаннями про світ. Аналіз імплікатур та імпліцитур [Grice, 1975; Carston, 2002] дає змогу визначити ті моменти в поетичному тексті, де активоване прогнозоване значення, яке відразу трансформується на протилежне або неочікуване. Саме на цьому механізмі ґрунтується висловлення *Я батареїка що працює навіть з мінусовим зарядом* (О. Кадалов). Стандартна інтерпретація метафори *батареїка, що працює* імплікує функційність, але додаткова

предикація *мінусовий заряд* створює імпліцитну виснаженість. У такий спосіб контраст між силою і виснаженням не названий, але відтворений інференційно – як наслідок порушення очікуваного семантичного фрейму. У цій фразі відбувається перемикання з тілесної метафорики (людина як жива субстанція) на технічну (тіло як механізм). Імпліцитний контраст виникає між природністю й механічністю, між емоційним і функційним. Домен тілесного передбачає виснаження як межу; домен механічного – можливість працювати з *мінусовим зарядом*. Контраст прихований у тому, що людське і технічне накладаються, але не збігаються – читач відчуває руйнування норми навіть без акцентування на цьому.

Третім методологічним параметром є когнітивно-поетична увага до інтерпретативної ролі читача, описана у працях П. Стокуелла [Stockwell, 2002] та Дж. Гавінс [Gavins, 2007]. У цьому підході контраст постає не властивістю тексту як такого, а властивістю його взаємодії з читачем: прихований злам здійснюється в момент розпізнавання невідповідності між заданою лексемою й пам'яттю читача. Одним із ключових механізмів домислювання є те, що Е. Кінан та Р. Штайн [Keenan, Stainton, 2006] називають «інференційною компенсацією»: коли в тексті навмисно не подано повної інформації, а читач добудовує її, опираючись на прототипи, попередній досвід та культурні сценарії. Так, у рядках поезії *вісім років казати: в мене вдома війна, / щоб нарешті прийняти: мій дім – це війна*. (І. Ківа). Імпліцитний контраст розгортається в зміні перспективи: між зовнішнім повідомленням і внутрішньою трансформацією суб'єкта. Читач осягає цю зміну як розрив ідентичності, інтерпретуючи її через власний досвід війни – саме тому контраст стає когнітивною подією й не потребує експліцитного оформлення. Тут прихований контраст виникає між пресупозицією «*дім ≠ війна*» (модель культурної норми) та новим твердженням «*дім = війна*», у якому порушена структура ідентичності простору. Те, що *дім* передбачає безпеку, тепло, базову стабільність, не проголошено в тексті, але входить до глобальної культурної пресупозиції. Коли ця пресупозиція деформується, контраст народжується як когнітивний шок, а не як лексична опозиція.

Психолінгвістичний вимір імпліцитного контрасту постає як ключова зона взаємодії між текстом і читачем, у якій приховані опозиції не просто передаються, а реконструюються, відтворюються й доповнюються у внутрішньому мовленні реципієнта. На відміну від експліцитного контрасту, який діє на рівні прямої логіко-семантичної опозиції, імпліцитний контраст залежить від тих механізмів обробки інформації, які традиційно описують як *inferencing* – домислювання, добудову, реконструкцію невіражених елементів. Саме тому воєнна поезія, орієнтована на імпліцитну конфліктність, не може бути зрозумілою без залучення психологічних та когнітивних процесів читача, який фактично стає співтворцем смислу.

Методологічно надзвичайно продуктивним є також аналіз порушених метафоричних і культурних прототипів. У праці Дж. Гіора [Giorga 2003] вказано, що найбільший когнітивний ефект мають висловлення, які порушують «режим очікуваної інтерпретації» (*defaultness*). Саме це характерно для поетичного фрагмента *розбомблена школа / триумф російської зброї* (Д. Лазуткін). Прототип *триумфу* пов'язаний із перемогою та урочистістю, водночас *розбомблена школа* активує фрейм непоправної руйнації. Контраст виникає між культурною пам'яттю слова й реальністю, яку фіксує текст. В аналізованому рядку слово *триумф* вписане у домен слави та історичної перемоги, тоді як *розбомблена школа* належить до домену трагедії та етичного зламу. Суперечність між доменами не проголошена, але читач відчуває, що *триумф* у такому контексті інверсійно знищує власний прототип. Тож через поєднання лексем або структур, що не можуть співіснувати у реальній моделі світу, формується домен абсурду. Це приклад того, що Р. Гіора [Giorga, 2003] описує як концептуальну аномальність, яка викликає інтенсивну обробку тексту та активує приховану опозицію без її вербалізації. Окремий напрям методики стосується аналізу культурних сценаріїв, що стоять за певними образами. У фрагменті *Хлопці належать до великої нації. / Цій нації найліпше вдаються руйнації, / Урочисті атракції, експропріації, / Терористичні акції* (Арен'єв) імпліцитний контраст виникає не з відкритого протиставлення, а з прихованого

зіткнення прототипів, стилістичних структур та культурних очікувань, які вступають у конфлікт усередині мовної свідомості читача. Конструкція *велика нація* активізує позитивну пресупозицію: денотативно й культурно велич асоціюється з розвитком, творчістю, досягненнями, історичною значущістю. Це стандартний семантичний сценарій – словосполучення апелює до уявлення про цивілізаційну вагу, а отже, закладає очікування, що далі буде подано перелік чеснот або здобутків. Проте вже наступний рядок руйнує цей фрейм: замість ознак величі читач отримує низку деструктивних практик – *руйнації, експропріації, терористичні акції*. Виникає напруга між тим, що передбачає слово *великий*, і тим, чим воно фактично наповнене в тексті. Цей конфлікт не названо, не експліковано антонімами чи запереченням, однак семантичне зіставлення двох несумісних когнітивних моделей – *величі та руйнації* – відбувається автоматично. Саме тому контраст є імпліцитним: він не існує у поверхневій структурі речення, натомість наповнює його прихованим дисонансом, який реконструює читач під час інтерпретації. Важливу роль у створенні прихованої опозиційності відіграє також інтонаційне оформлення. Слова *урочисті атракції, експропріації, акції* утворюють ритм парадної, піднесеної офіційності, що у звичайних комунікативних умовах асоціюється зі святковим, значущим, суспільно піднесеним. Але семантика цих слів пов'язана з насильством, мародерством, злочином. Високий регістр накладається на низьку етичну реальність, створюючи дисонанс між стилем і змістом. Контраст виникає у самій колізії між урочистою інтонацією та злочинною сутністю дій, які така інтонація намагається легітимізувати.

Окремим механізмом імпліцитного контрасту є іронічний парадокс: дієслово *вдаються* номінує вдалі, успішні дії, проте об'єкти цих дій – *руйнації, терористичні акції*. Тут простежується зміщення значень, унаслідок чого дієслово з позитивною конотацією й негативно забарвлені іменники створюють приховану напругу між тим, що має бути *успіхом*, і тим, чим цей *успіх* є насправді. Іронічний ефект виникає завдяки невідповідності між очікуваною позитивною спрямованістю дії та фактичним негативним характером названих явищ. Усі

ці рівні разом – інверсія пресупозиції величі, зіткнення реєстрів, іронічна парадоксальність та зіставлення нормованого культурного прототипу з його викривленим наповненням – формують імпліцитний контраст, який не потребує жодних експліцитних маркерів. Його джерелом є внутрішній конфлікт між формою та змістом, між соціально усталеною семантикою слова *великий* і його фактичним значенням у воєнній реальності. Контраст з'являється у момент, коли читач зіставляє власні знання, культурні сценарії й моральні очікування з тим, як поет переосмислює й переформатовує ці сценарії, підмінюючи велич руйнацією, урочистість – терором, успіх – насильством.

З огляду на специфіку воєнної поезії до методології зараховують також елементи аналізу емоційних структур мовлення. Дослідження В. Стайкера [Steiker, 2017] та А. Ковач [Kovács, 2020] свідчать, що імпліцитні значення у травматичних дискурсах часто передаються за допомогою інтонаційного зламу або порушення звичного емоційного регістру. Саме такий механізм спрацьовує у висловленні *Зі сходу припхались до нас барани / для встановлення великої країни* (Т. Боровок), де змінена фонетична форма слова (*встановлення*) активує іронічний регістр, який руйнує пафос і породжує імпліцитний конфлікт між саморепрезентацією агресора та реальністю його дій. Усі зазначені методи – фреймовий, прагматичний, культурно-семіотичний, інтонаційно-емоційний – утворюють цілісну методологічну систему, необхідну для адекватного опису імпліцитного контрасту в поезії війни.

Одним із провідних механізмів імпліцитної контрастивності є семантичне відлуння, або те, що Л. Араноскі [Aranosky, 2016] описує як «контрастивну тінь» значення – ситуацію, коли слово активує семантичний спектр, який залишається в тексті прихованим, але впливає на інтерпретацію. Так функціонує висловлення *У моментах зруйнована вічність / вишиває нам хрестиком долю*: лексема *вічність* активує фрейм безперервності, сакральної тривалості, водночас *руйнування моментами* – фрейм раптовості й несталості. Контраст не вербалізовано, але семантична «тінь» *вічності* різко суперечить *моменту*, і саме ця суперечність формує прихований конфлікт між постійною

тривалістю і відсутністю постійної тривалості. Це відбувається за допомогою накладання двох несумісних семантичних доменів, що не оформлюються граматичною опозицією, а співіснують як різні площини одного образу.

Важливим є також механізм інтонаційного фальцю, коли інтонаційний режим суперечить семантичній площині тексту. Наприклад, у фрагменті «*Будуть глаголом палити серця, / звільнятимуть до кінця*» (Ареньєв) використано ритмічно піднесену, майже урочисту інтонацію, яка активує фрейм героїко-романтичного дискурсу. Проте читач, занурений у контекст сучасної війни, розпізнає в цій, на перший погляд урочистій, інтонації іронічний злам – глаголом палити в реаліях війни звучить як контамінація патетики та насильства. Контраст не відтворено лексично; він виникає із взаємодії інтонаційної піднесеності та реального змісту, який стоїть за словами. Саме ця суперечність між ритмом і реальністю й становить імпліцитний контраст. Прихований контраст розгортається в межах інтертекстуального зіткнення, але його природа виявляється особливо складною саме тому, що пушкінський образ пророка має різні когнітивні статуси у двох культурних традиціях – російській та українській. Рядок *глаголом жги сердца людей* з поезії «Пророк» у російській культурній пам'яті функціонує як архетипове уявлення про пророче слово, яке нібито *очищує, веде, дарує істину*. У російському, а відтак і радянському культурному коді цей фрагмент десятиліттями формувався як еталон високого стилю: пророк – це обранець, слово – це місія, мовлення – це шлях до трансцендентного; слово *глагол* асоціюється з духовною посвятою, сакральним знанням, небесним вогнем, що просвітлює людство. Українська інтерпретація цього інтертексту різко відрізняється. Для українського читача пушкінське пророче слово давно втратило ауричний статус: воно сприймається не як носій істини, а як символ імперської зверхності, колоніального дидактизму, морального пафосу, який прикриває політичне й культурне домінування. Російська традиція бачить у *глаголі* світло; українська – ритуальну пустку, пафос без етики, фігуру, що випромінює не духовність, а нав'язування й претензію на універсальність, відлуння імперського дискурсу, що несе не осяяння й оновлення, а руйнування.

Саме тому використання цього слова українським поетом в умовах війни спричинює не піднесення, а відторгнення, іронічне відчуження, внутрішню несумісність із реальним моральним досвідом нації. Отже, імпліцитний контраст у рядку *глаголом палити серця* виникає між двома несумісними культурними фреймами. Пророчий вогонь тут сприймається не як очищення, а як випалювання. Другий рядок – *Звільнятимуть до кінця* – лише підсилює цю внутрішню опозиційність. Дієслово *звільнятимуть*, яке традиційно асоціюється з добром, порядком і виходом із несвободи, у воєнному українському контексті набуває зворотного значення, бо активує пресупозиції колоніальної риторики про *визволителів*. В українській когнітивній моделі *звільнення* у виконанні агресора означає каральні операції, окупацію, руйнацію, вбивства, депортації. Отже, позитивний семантичний знак слова поступово трансформується у протилежний – без експліцитних лінгвістичних маркерів заперечення чи опозиції. Усе це формує складну систему імпліцитного контрасту, що не артикулюється, а зчитується як конфлікт між пророчим словом у російській традиції – словом як зброєю у нашому досвіді; очищувальним вогнем – випалюванням людського; звільненням як місією – *звільненням* як знищенням; сакральністю слова – порожнечою й фальшуванням смислів; імперською риторикою – українською чутливістю до агресії. Це протиставлення жодного разу не назване, але воно структурує весь смисловий простір вфрази.

Окремий рівень імпліцитної контрастності становить контекстуальна семантична інверсія, коли слово зберігає свою форму, але контекст змінює на протилежну його власну прототипну семантику. Зокрема у фразі *Я тримаю гостинці потворам в руці* (Воїн ССО): слово *гостинці* активує традиційний фрейм дарування, теплоти, людської взаємності, на противагу цьому лексема *потвори* актуалізує фрейм ворожого, нелюдського, загрозливого. Культурна модель дарування не сумісна з образом адресата. Лінгвістично це є випадком протиставлення на рівні інтерпретаційних схем: фрейм *гостинець* вступає в конфлікт із фреймом *ворог*, але цей конфлікт не маркований експліцитно, а реалізований завдяки культурному й прагматичному досвіду. У цьому разі домен людяності

протиставлено домену дегуманізації. Лінгвістично це приклад семантичного доменно-когнітивного конфлікту: два домени вступають у взаємодію, але не змішуються, створюючи відчуття внутрішнього зламу.

У сучасній військовій поезії часто функціює й механізм порушення масштабів, описаний у дослідженнях когнітивної метафори [Forceville, 2009], коли контраст виникає між мікрообразом і макрореальністю. Так, у рядках *А в нього у ночі не світять зорі, / а в нього тільки присмак цигарок* (А. Войтенко) контраст між макрокосмічною символікою *зорі* та дрібною, буденною, тілесною семантикою *присмаку цигарок* створює різкі диспропорції між очікуваним і реальним. Контраст тут у порушеній відповідності масштабів: небесне й земне накладаються так, що виникає внутрішній дисонанс, який сприймається як імпліцитний конфлікт між мрією й реальністю (виснаженістю), між високим і низьким регістром буття.

Варто також виокремити механізм культурної ретросемантизації, коли слово активує історичний або ідеологічний шар значення, який вступає в конфлікт із сучасною реальністю. Яскравим прикладом є рядки *Там, де велика «расея» «цвела», / На карті Європи – огидна пляма* (О. Слоньовська). Словосполучення *велика расея* активує фрейм імперського самоназивиська, у якому слово *велика* має статус символічної гіперболізації величчя. Проте поетичний контекст примушує читача зіставити цей пропагандистський фрейм із образом *огидної плями*, що символізує не величчя, а зіпсутість, токсичність, руйнівність. Імпліцитний контраст виникає між ідеологемою величчя й реальним образом деградації. Лінгвістично це явище пов'язане з тим, що слово зберігає свою формальну валентність, але отримує протилежне контекстуальне наповнення – напруга між денотативним і конотативним рівнями формує контраст, який текст чітко інтендує. Друга частина висловлення вводить інший сценарій – токсичної присутності, аморальності, руйнівності. Тож метод реконструкції культурних сценаріїв дає змогу пояснити, чому навіть без протиставних маркерів цей контраст сприймається як різкий. Так, у фрагменті *Там, де велика «расея» «цвела», / На карті Європи – огидна пляма* контраст вибудовується не між назвами, а між

семантичними регістрами. Це і є імпліцитний контраст у власному сенсі – контраст між пропагандистським прототипом і його моральною девальвацією в інтерпретації читача.

У фрагменті *ми маємо вибір без вибору, / а тому ми ще досі вільні* (Я. Черногуз) контраст постає на рівні екзистенційної логіки: *вибір без вибору* описує ситуацію примусовості, але завершальне твердження про свободу не суперечить йому прямо, а співіснує з ним у парадоксальній конструкції. Імпліцитний контраст тут є конфліктом між двома моделями суб'єктності – зовнішньою обмеженістю й внутрішньою автономією.

Висновки. Усі ці механізми – семантичне відлуння, інтонаційний фальц, контекстуальна інверсія, порушення масштабів, культурна ретросемантизація, інверсія суб'єктності – у своїй сукупності демонструють, що імпліцитний контраст у сучасній українській поезії є складною лінгвістичною структурою, яка функціює на кількох рівнях одночасно. Він виникає там, де немає відкритої опозиції, але існує системна невідповідність між фреймовими очікуваннями, інтонаційною структурою, культурною пам'яттю та реальністю досвіду. Саме така багаторівнева конфліктність і робить імпліцитний контраст ключовим механізмом воєнного поетичного мовлення – механізмом, що моделює смислову правду про досвід, який не можна передати жодними прямими вербальними засобами. Імпліцитний контраст у поезії війни не є явищем лексичного рівня. Він розгортається у просторі доменів – структур мислення, що організовують мовну картину світу. Різкі, але непомітні доменні перемикання в поетичному тексті формують смислову повноту воєнного досвіду. Через них поезія не просто фіксує події, а відтворює когнітивний розрив, який війна створила всередині людської свідомості. Імпліцитний контраст функціює як внутрішній механізм доменної інконгруентності, що стає способом говорити про те, для чого в мові ще не існує прямої форми. Отже, імпліцитний контраст не потребує лексичних маркерів, бо функціює на рівні фонових знань, емоційної пам'яті, фреймової логіки та культурної компетентності. У сучасній українській поезії війни це когнітивний процес, що активує фреймовий

конфлікт, психолінгвістичний механізм переживання, який читач мусить реконструювати, стилістична домінанта, яка формує нову поетику війни, інструмент фіксації колективної травми, реалізований через мовчання, інтонаційний злам, зміщення й тіньові сенси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юлдашева Л. П. Психолінгвістичні параметри сприйняття та інтерпретації мовного контрасту. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2025. 2(214), 305–313. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-38>.
2. Aranovsky, L., *Shadows of Contrast: Implicit Meaning in Contemporary Poetics*, New York: Routledge, 2016, 198 p.
3. Carston, R. *Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell, 2002. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9780470754603> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Fauconnier, G., Turner, M., *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*, New York: Basic Books, 2002, 440 p.
5. Fillmore, C. J. Frame Semantics. In: The Linguistic Society of Korea (ed.), *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin, 1982, p. 111–137. URL: <https://www1.icsi.berkeley.edu/%7Efillmore/PDF/FrameSemantics1982.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
6. Forceville, C., *Pictorial and Multimodal Metaphor in Persuasion*, Amsterdam: John Benjamins, 2009, 298 p.
7. Gavins, J. *Text World Theory: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. URL: <https://edinburghuniversitypress.com/book-text-world-theory.html> (дата звернення: 02.11.2025).
8. Giora, R. *On Our Mind: Salience, Context, and Figurative Language*. Oxford: Oxford University Press, 2003. URL: <https://global.oup.com/academic/product/on-our-mind-9780195136166> (дата звернення: 02.11.2025).
9. Grice, H. P. Logic and Conversation. In: Cole, P., Morgan, J. L. (eds.), *Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts*. New York: Academic Press, 1975, p. 41–58.
10. Horn, L. R. *A Natural History of Negation*. Chicago: The University of Chicago Press, 1989 (reissued 2001). URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/N/bo3644034.html> (дата звернення: 02.11.2025).
11. Israel, M. *The Grammar of Polarity: Pragmatics, Sensitivity, and the Logic of Scales*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/grammar-of-polarity/4F7D107DBE3840740C8694A8AE6FA8E8> (дата звернення: 02.11.2025).
12. Keenan, E. O., Stainton, R. J., *Arguments and Structure: Studies in the Philosophy of Language*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 368 p.
13. Kovács, Á., *Emotion and Poetic Structure: Readers' Response to Trauma Narratives*, Budapest: L'Harmattan, 2020, 212 p.
14. Lakoff, G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/W/bo3637992.html> (дата звернення: 02.11.2025).
15. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3623502.html> (дата звернення: 02.11.2025).
16. Langacker, R. W., *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*, Stanford: Stanford University Press, 1987, 516 p.
17. Levinson, S. C. *Presumptive Meanings: The Theory of Generalized Conversational Implicature*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262621511/presumptive-meanings> (дата звернення: 02.11.2025).
18. Minsky, M., *A Framework for Representing Knowledge*, Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, 1975, 79 p.
19. Pitler, E., Nenkova, A. Using Entity-Based Features to Model Coherence in Student Essays. In: *Proceedings of Human Language Technologies: The 2009 Annual Conference of the North American Chapter of the ACL*, 2009, p. 460–467.
20. Repp, S. *Negation in Gapping*. Oxford: Oxford University Press, 2009. URL: <https://global.oup.com/academic/product/negation-in-gapping-9780199543618> (дата звернення: 02.11.2025).
21. Repp, S. Contrast: Dissecting an Elusive Information-Structural Notion. In: Féry, C., Ishihara, S. (eds.), *The Oxford Handbook of Information Structure*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 270–289.
22. Rosch, E. Principles of Categorization. In: Rosch, E., Lloyd, B. (eds.), *Cognition and Categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1978, p. 27–48.
23. Sperber, D., Wilson, D. *Relevance: Communication and Cognition*. 2nd ed. Oxford: Blackwell, 1995. URL: https://www.dan.sperber.fr/wp-content/uploads/2009/10/Relevance_Communication_and_Cognition_2nd_edition.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
24. Stockwell, P. *Cognitive Poetics: An Introduction*. London – New York: Routledge, 2002. URL: <https://www.routledge.com/Cognitive-Poetics-An-Introduction/Stockwell/p/book/9780415253567> (дата звернення: 02.11.2025).
26. Steiner, W., *The Colors of Trauma: On the Poetics of Catastrophe*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, 254 p.
27. Stockwell, P. *The Language of Surrealism*. London: Palgrave Macmillan, 2017. URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/978-1-137-57066-0> (дата звернення: 02.11.2025).

REFERENCES

1. Yuldasheva, L. P. (2025). Psykholinhvistychni parametry spryiniattia ta interpretatsii movnoho kontrastu [Psycholinguistic parameters of perception and interpretation of linguistic contrast]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky*, 2(214), 305–313. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-38> [in Ukrainian]
2. Aranovsky, L. (2016). *Shadows of contrast: Implicit meaning in contemporary poetics*. Routledge. [in English]
3. Carston, R. (2002). *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication*. Blackwell. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9780470754603> [in English]
4. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. Basic Books. [in English]
5. Fillmore, C. J. (1982). Frame semantics. In The Linguistic Society of Korea (Ed.), *Linguistics in the morning calm* (pp. 111–137). Hanshin. <https://www1.icsi.berkeley.edu/~fillmore/PDF/FrameSemantics1982.pdf> [in English]
6. Forceville, C. (2009). *Pictorial and multimodal metaphor in persuasion*. John Benjamins. [in English]
7. Gavins, J. (2007). *Text world theory: An introduction*. Edinburgh University Press. <https://edinburghuniversitypress.com/book-text-world-theory.html> [in English]
8. Giora, R. (2003). *On our mind: Salience, context, and figurative language*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/on-our-mind-9780195136166> [in English]
9. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics: Vol. 3. Speech acts* (pp. 41–58). Academic Press. [in English]
10. Horn, L. R. (1989/2001). *A natural history of negation*. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/N/bo3644034.html> [in English]
11. Israel, M. (2011). *The grammar of polarity: Pragmatics, sensitivity, and the logic of scales*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/grammar-of-polarity/4F7D107DBE3840740C8694A8AE6FA8E8> [in English]
12. Keenan, E. O., & Stainton, R. J. (2006). *Arguments and structure: Studies in the philosophy of language*. Oxford University Press. [in English]
13. Kovács, Á. (2020). *Emotion and poetic structure: Readers' response to trauma narratives*. L'Harmattan. [in English]
14. Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/W/bo3637992.html> [in English]
15. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3623502.html> [in English]
16. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Vol. 1. Theoretical prerequisites*. Stanford University Press. [in English]
17. Levinson, S. C. (2000). *Presumptive meanings: The theory of generalized conversational implicature*. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262621511/presumptive-meanings> [in English]
18. Minsky, M. (1975). *A framework for representing knowledge*. MIT. [in English]
19. Pitler, E., & Nenkova, A. (2009). Using entity-based features to model coherence in student essays. In *Proceedings of Human Language Technologies: The 2009 Annual Conference of the North American Chapter of the ACL* (pp. 460–467). [in English]
20. Repp, S. (2009). *Negation in gapping*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/negation-in-gapping-9780199543618> [in English]
21. Repp, S. (2016). Contrast: Dissecting an elusive information-structural notion. In C. Féry & S. Ishihara (Eds.), *The Oxford handbook of information structure* (pp. 270–289). Oxford University Press. [in English]
22. Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In E. Rosch & B. Lloyd (Eds.), *Cognition and categorization* (pp. 27–48). Lawrence Erlbaum. [in English]
23. Sperber, D., & Wilson, D. (1995). *Relevance: Communication and cognition* (2nd ed.). Blackwell. https://www.dan.sperber.fr/wp-content/uploads/2009/10/Relevance_Communication_and_Cognition_2nd_edition.pdf [in English]
24. Steiner, W. (2017). *The colors of trauma: On the poetics of catastrophe*. University of Minnesota Press. [in English]
25. Stockwell, P. (2002). *Cognitive poetics: An introduction*. Routledge. <https://www.routledge.com/Cognitive-Poetics-An-Introduction/Stockwell/p/book/9780415253567> [in English]
26. Stockwell, P. (2017). *The language of surrealism*. Palgrave Macmillan. <https://link.springer.com/book/10.1057/978-1-137-57066-0> [in English]

L. P. YULDASHEVA

PhD in Philology, Associate Professor, Doctoral Student at the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics,

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

E-mail: lalimduyl@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-6561-8827

IMPLICIT CONTRAST IN CONTEMPORARY UKRAINIAN WAR POETRY: A COGNITIVE-PRAGMATIC ANALYSIS

The article examines implicit contrast as one of the key cognitive-pragmatic strategies in contemporary Ukrainian war poetry. Unlike explicit contrast, which relies on overtly marked oppositions (antithesis, oxymoron, contrastive connectors), implicit contrast is interpreted as a conflict of meanings that is not verbalized directly but emerges through the interaction of underlying semantic fields, intonational distortions, disrupted frame expectations, and the inversion of cultural scripts.

The aim of the article is to theoretically define the notion of implicit contrast in contemporary Ukrainian war poetry, determine its place within the system of contrastive devices, and describe the cognitive, semantic, pragmatic, and intonational mechanisms underlying the formation of covert oppositions.

The theoretical framework is grounded in works on pragmatics (H. Grice, R. Carston, L. Horn, S. Repp), cognitive linguistics (C. Fillmore, G. Lakoff, R. Langacker, G. Fauconnier, M. Turner), cognitive poetics and discourse theory (P. Stockwell, M. Gavins, R. Giora). Methodologically, the study integrates frame analysis, the theory of implicatures and explicatures, the concept of domains and cultural scripts, as well as a cognitive-poetic approach that accounts for the reader's interpretative role as a bearer of cultural memory. Based on contemporary Ukrainian war poetry, the article demonstrates how implicit contrast arises from mismatches between denotational and contextual meaning (e.g., *to liberate* as a euphemism for destruction); from collisions between opposing domains ("summer without summer", "home as war", the "great" state as a "foul stain"); from intonational falsetto (ceremonial rhythm vs. criminal content); from scale disruption (stars vs. the taste of cigarettes); and from intertextual effects ("to burn hearts with the prophetic word"). The analysis shows that implicit contrast in war poetry unfolds within cognitive domains, background knowledge, and emotional memory, modelling the semantic truth of traumatic experience—experience that resists direct naming.

Key words: implicit contrast, covert opposition, cognitive linguistics, pragmatics, frame analysis, war poetry, cultural scripts.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025